

TEKS 1

Resensie deur Francois Bekker

BRIEWE TEEN TIRANNIE VAN DIE ONMIDDELLIKE

Sulke vriende is skaars: die briewe van Arnold van Wyk en Anton Hartman 1949–1981, saamgestel deur Stephanie Vos en Stephanus Muller (Protea R395)

- 1 Lank voordat kitsboodskappe kommunikasie vir goed sou verander het mense briewe geskryf.
- 2 Die filosoof Johann Rossouw het hedendaagse kommunikasie as "die tirannie van die onmiddellike" bestempel. Die brief op papier, daarenteen, neem tyd om te skryf, tyd om sy bestemming te bereik en maak met gesag aanspraak op die leser se aandag.
- 3 Sulke briewe is gewoonlik privaat, geskryf vir een spesifieke leser. Tog is briewebundels al lankal baie gewild; ook in Afrikaans het vele sulke publikasies lesers betower.
- 4 Die meeste Afrikaanse briewebundels handel oor die letterkunde: skrywers of literatore se briewe, wat veel verklap van hulle smaak, hulle lewens en die mense wat dit gevul het, en interessante brokkies wat nuuskierige lesers fassineer. Soms is slegs een skrywer aan die woord (soos in *Mits dese wil ek vir jou sê*, Hennie Aucamp se briewe aan verskeie vriende, altyd in opvallend keurige taal); soms korrespondeer twee skrywers (*Vlam in die sneeu* bevat die opspraakwekkende briewe tussen André P. Brink en Ingrid Jonker, wat die verloop van hulle stormagtige verhouding uitbeeld).
- 5 'n Nuwe briewebundel vang die verhouding tussen twee van Suid-Afrika se voorste musici vas: *Sulke vriende is skaars*, keurig uitgegee deur Protea Boekhuis. Die voornemende leser besef dadelik dat dit 'n spesiale en belangrike publikasie is.
- 6 Die twee hoofkarakters in hierdie "verhaal", bestaande uit 133 briewe, is die komponis en dosent Arnold van Wyk en Anton Hartman, dirigent en hoof van musiek van die SAUK. Van Wyk het in Kaapstad en later in Stellenbosch gewoon, terwyl Hartman 'n Johannesburger was.
- 7 Die briewe handel dikwels oor kunsmusiek in Suid-Afrika, hulle loopbaanplanne en -skuiwe, asook musiekprogramme vir konserte, opnames of radio-uitsendings.
- 8 Die briewe onthul ook die mense agter hul openbare persoonlikhede. By Van Wyk is daar die negatiewe emosies wat sy lewe dikwels omgeef het. Sy selftwyfel en kreatiwiteit het mekaar heeltyd uitgedaag. Hartman probeer op verskillende maniere vir Van Wyk aanmoedig en inspireer om meer musiek te skryf.
- 9 Hartman was gelukkig getroud met die sopraan Jossie Boshoff, met die standvastigheid wat so 'n verhouding 'n mens kan bied. By Hartman was daar die uitdaging om die bes moontlike balans tussen burokraat en kunstenaar te vind. Van Wyk aanvaar langamerhand dat hy nooit die liefde van sy lewe met 'n gepaardgaande stabiele verhouding sal teenkom nie.

10	Dit is fassinerend dat die korrespondensie meer as drie dekades in stand gehou is. Wat opval, is hoe knap albei daarin slaag om hul gedagtes vlot onder woorde te bring. Ek het veral Van Wyk se humoristiese woordspel geniet.
11	Die samestellers se voorwoord is insiggewend en help die leser om die briewe te lees en te verstaan binne die konteks waarin dit ontstaan het: die apartheidsjare waartydens die skrywers gewerk het in 'n sfeer wat skynbaar verwyderd was van baie Suid-Afrikaanse werklikhede.
12	Lesers wat in kunsmusiek belangstel, sal baie waarde in hierdie bundel vind. Die kultuurhistoriese aspekte van die bundel sal selfs tot 'n groter leserspubliek spreek: dit demonstreer hoe musikale estetika universeel en tydloos is.
13	Alle lof kom Vos en Mulder toe wat hierdie briewe met deeglike afronding en uitgebreide voetnotas byeenbring het. Publikasies van hierdie gehalte, niks minder nie as 'n liefdesdaad, is skaars.

[Verwerk uit: Bekker, Francois. 2021. Briewe teen tirannie van die onmiddellike [boekresensie].
In: *Die Burger*, 25 Januarie 2021: bl. 9.]

TEKS 2A**O die blye dag waarop ons wag***A.L. Esterhuyse, Kuruman*

1. 2020 en wie weet hoeveel jaar nog sal onthou word as die tyd van die pes en masker, almal se gesigte tot onder die oë versteek.
2. Vir opkikking word kleuryke maskers ontwerp. Simbole en embleme – van 'n polisiewapen en druiwetros, mielie en koringaar tot 'n AK47 – maskers verklap dikwels die nering en neiging van die draer.
3. Maskers maak van familie en vriende vreemdelinge. 'n Hand-, druk- en soengroet is uit. Maskers verberg vriendelike gesigte en 'n goedkeurende glimlag. Suur en nors gesigte word ons darem gespaar. Dowe mense kan nie meer gesprek voer nie, want die masker verhinder liplees.
4. Sit daar iewers in die wêreld 'n klere-ghoeroe handevrywend en wag op die alleenreg op die materiaal, snit en kleur van maskers, vir soort van 'n gesiguniform vir ons almal?
5. O blye dag waarop ons wag, die einde van die maskerdrag.

[Verwerk uit: Esterhuyse, A.L. 2021. O blye dag waarop ons wag [lesersbrief].
In: *Die Burger*, 28 Januarie 2021: 10]

TEKS 2B**Sjoe, die ou *girl* het jou sleg getjap!***Lallie de Wet, Caledon*

1. Met verwysing na Emile Joubert se rubriek oor byname (05/11): Dis nie altyd maklik om tussen 'n naam en 'n bynaam te onderskei nie. Veral nie as jy, soos ek, in 1938 gebore is nie. Onder my tydsgenote was daar 'n Eeufesia, Kakebenia en Monumentia.
2. Ek was eendag op pad na Caledon en laai 'n ryloper op.
3. "Hoe hang jy die *label*?" vra hy toe hy inklim. "Wat is dit?" wou ek weet. "Man, hoe roep die outjies jou?" Ek sê toe vir hom my naam is Lallie.
4. "D*nner, waar kry jy daai *label*?" vra hy geskok. Ek antwoord dat dit seker maar by my ma is waar ek my *label* kry.
5. "Sjoe, ma' die ou *girl* het jou da'm k*k getjap, hoor!"
6. Wonder wat hy sou gesê het as my naam Kakebenia was ...

[Nota: Die hoogtepunt van die Groot Trek in 1838 is in 1938 herdenk. Eeufesia verwys dus na die eeufees, Kakebenia na die kakebeen-ossewa en Monumentia na die Voortrekker-monument in Pretoria, waar die hoogtepunt van die fees was.]

[Verwerk uit: De Wet, Lallie. 2020. Sjoe, die ou *girl* het jou sleg getjap! [lesersbrief].
In: *Die Burger*, 14 November 2020: 10]

TEKS 3**WORD OORROMPEL DEUR SUTHERLAND!**

As u voertuig se neus in die rigting van Sutherland gestuur word, kan u maar beslis weet: 'n uitsonderlike rustydjie wag vir u.

U kan in een van vele gastehuse (almal met vyfstergradering) soos 'n koninklike ontvang word: luukse slaapkamers met lieflike beddens en beddegoed, keurige kunswerke en meubels, asook feestelike maaltye word vir u voorberei.

Ook groter groepe kan in baie gerieflike dog bekostigbare omstandighede ontvang word: skoolgroepe is dikwels verstom oor die waarde wat 'n uitstappie na hierdie beeldskone Karoodorp toevoeg tot hulle skoolervaring.

U sal ook in ontspanne luim voorgestel word aan die beste wyne uit die Karoo-streek, en ander drankie, soos tuisgeskepte bier, jenewer, appelwyn en gemmerbier, is beskikbaar om u dors te les. Dit word ook alles te koop aangebied – ideale geskenke vir familie en vriende wat u tuis inwag.

U word waarskynlik hoofsaaklik gelok deur die wêreldberoemde sterrewagte rondom Sutherland. Wêreldkenners van die astronomie se asems word weggeslaan deur die onbesoeldelde lug, wat hoëgehalte-waarnemings van die sterrehemel tot gevolg het. U sal deur kundige toerleiers vergesel word wanneer u hierdie wetenskaptempels betree. Onder die indrukwekkende koepels word besonderhede van die teleskope verduidelik en navorsingsresultate word uitgestal.

Ander besienswaardighede is egter ook u aandag waardig: die historiese N.G. Kerk is in 1899 opgerig. Tydens die Anglo-Boereoorlog van 1899 tot 1902 is die kerk deur Britse troepe as fort gebruik. Die dorp was vasgevang in verskeie skermutselings tussen die weermagte van die Britse Ryk en die Boererepublieke.

In 1906 is een van die heel belangrikste Afrikaanse digters, N.P. van Wyk Louw, in Sutherland gebore. Sy ouerhuis, op die hoek van Kerk- en Primrosestraat, is omskep in 'n museum. Sy broer, die digter W.E.G. Louw, se lewe word ook hier gevier, asook nog 'n beroemde boorling van Sutherland: die ingenieur Sir Henry Olivier, deur wie hidroëlektriese skemas by die Gariep- en die Kariba-dam ontwerp is.

Vir buitelewe-entoesiaste is daar bergfietsroetes, 'n vulkaan wat wag om uitgeklim te word, fossiele om te ontdek, voëls en wilde diere om te besigtig en gemaklike staproetes vir die wandelaars.

U sal ná u eerste besoek nog verskeie kere na Sutherland toe teruggelok word. Wees daarop voorbereid!

[Bron: Word oorrompel deur Sutherland! [brosjure]. 2020. Sutherland: Vriende van Sutherland-vereniging]

TEKS 4**BRIEWE UIT DIE KOLONIES I**

<p> waarde here in die metropool vergun my – u eertydse bode – 'n paar woorde soos u sien hanteer ek die pen goed het my taal heelwat verbeter skryf selfs op die lyntjies (volgende keer tik ek) </p>	5
<p> waarde here u met u kennis van jagparty landgoedere antieke rituele vir swaardlose ridders die verorber van spruitkool varkspek paddaboudjies ekstra slagroom oor die roomkoek het hier die landskap oop kom kap strepe kom trek op 'n kaart u grense sny 'n stam in twee 'n rivier in drie gee 'n berg as toegif vir die keiser se verjaardag kom lê die oerwoud bloot met paaie na u paleise in die middel van 'n stamgebied hawens waardeur u ons goud diamante kon wegvoer waar u troepe kon aflaai vir verdere rooftogte noordwaarts </p>	10
<p> ons kry wel 'n kliniek of twee – mag net die agter deur gebruik – skole vir die aanleer van u Taal u Kleredrag u Maniertjies 'n winkel of twee vol vreemde negosie </p>	15
<p> hoe moes ons nie ons jong dogters wegsteek as goewernantes huisbediendes kinderswagters 'n kolonie om te besit tussen hulle bene </p>	20
<p> ons seuns kanonvoer vir 'n oorlog wat ons nie raak nie in u klubs en koffiehuse lag u oor ons gebrek aan kennis ons onkunde oor syfers in kolomme vooruitreken dubbelreken ons domastrantheid die verkragting van die Taal die agteruitgang van paaie brûe verkrummeling van geboue die vlieë die vullis die verval </p>	25
<p> ons seuns kanonvoer vir 'n oorlog wat ons nie raak nie in u klubs en koffiehuse lag u oor ons gebrek aan kennis ons onkunde oor syfers in kolomme vooruitreken dubbelreken ons domastrantheid die verkragting van die Taal die agteruitgang van paaie brûe verkrummeling van geboue die vlieë die vullis die verval </p>	30

TEKS 5**TELKOM-GESPREK MET MY MA (2)**

My liewe Ma, ek probeer maar weer vanaand. Kan jy my hoor? Dis nou Dinsdag hier; ek probeer maar weer; gistraand is ons mos afgesny. Dit raas nog, Ma – is dit jy? Nee, lyk my nie – oukei, sal weer ná die nuus probeer.

Daar's dit nou, stukke beter! Nee, ek hoor jou goed. Lyk vir my hulle wil ons nie – ag nee wat, Ma, dis net – hoe nou? Ja, die ouens kap nou om. Ou Ernst het toe ook gaan kyk hoe dinge daaikant lyk. Sê maar groete, ás die ou onthou.

Nee, ek sit maar diékant en ek dink: Hoe lank het dit gevat om mekaar gewoond te raak; die stem en so, om plek te kry vir elkeen in jou kop en binnegoed. Dan gee almal skielik pad, asof dit 'n dagbesoekie was. Los jou sommerso, asof jy –

Wat? Nee God, my Ma! Nie nou al nie! – 'n mens moet – eers regmaak hier. Jy weet mos. Dit vat lank om te groet.

– *Lucas Malan*

[Oorspronklik uit die bundel *Afstande* (Protea, 2002)
Bron: Brink, André P. 2008. *Groot verseboek deel III*.
Kaapstad: Tafelberg. (bl. 906)]

TEKS 6**VERSE**

met waterstewels wandel Pa
deur die murg en been van sy grond

roerend soos die fluitlied van 'n herder
is die paadjies wat swenk
deur afgeleë boorde
waar 'n boer en boerin gesels met hande
en luister hoe 'n trop nat sterte swaai
op dae van sappige stingels
staan die weiding heuwelhoog
en die melkkoei
nou reeds horingoud
lui haar klok uitbundig
wanneer 'n nagaap
bolmakiesie deur die lug

maar drie-uur in die môre lui die beesklok in my stadshuis
vasgesweis aan die ploegstoel wat ek vir Pa gemaak het;
met wyd oop oë hoor ek hoe my geliefde kreun
onder die vuiste van drie inbrekers:
nou spuit sy long 'n bloedige trompet
nou fluit die keep op sy kop soos 'n kloof
nou groei daar dorings op die beesvel van ons trom
sonder musiek met oral die bulkende vrees vir bedreiging
sodat ek wil vlug na die plaas van my geheue
waar die kraal douklam is en asemwarm in die oggend

hier sal ons weer melkkanne dra
die klossiegras sal my onthou
my geliefde sal terugkeer na die soetdoringboom
wat bros gom drup uit haar stam
die nagapies sal weer amber suig
en die boerin sal biddend boorde snoei
met die beeste stertswaaiend in bloubuffelgras

Pa sal sy stewels skoon skop teen 'n paal
en weer die ruigtes na die kraal
oopfluit: *nader my God by U steeds naderby*
tot aan die einde van alle vrees
waar ons ons boerse liefdes benoem:
Pa, sy verskalwers
en ek, my verse

– Carina Stander

[Oorspronklik uit die bundel *die vloedbos sal weer vlieg* (Tafelberg, 2006)]

Bron: Brink, André P. 2008. *Groot verseboek deel III*. Kaapstad: Tafelberg. (bl. 1278–1279)]

TEKS 7A**Naskrif**

Wanneer jy hierdie laaste brief
agter die duin gelees het, lief,

skeur en skeur dit in niks minders
as 'n duisend spikkelvlinders

wat wegdwarrelend op die wind
in die see hul einde vind,

want oor al die vlaktes tussen ons
is al ons drome disseldons.

– D.J. Opperman: *Blom en baaierd* (1956)

[Bron: Opperman, D.J. 1987. *Versamelde poësie*.
Kaapstad: Tafelberg en Human & Rousseau.]

TEKS 7B

My meisie se wange is sterkoningappels
syt ook nog anner appelgeid
maar dit is ek nou kwyt
sys kwaad vir my en nous dit uit
ek het mos onlangs Sewe Dae lank
gaan kuier in Jeroen se Lekkertuin
'n geitjie het my meisie dit vertel
en nous ek haar en ook haar appels kwyt
(die storiemakers sê dit is maar goed so)
ek skaam my dood oor my besoek
van Sewe Dae aan Jeroen se Tuin
nou staan my ghremmer nous ek desperaat
wat mag 'n mens oor Lekker dink en praat
wat mag jy wens en skryf wat moet jy laat
by predikante professore soek ek raad
van Pontius na Pilatus vannie wal innie sloot
ek wens ek wens dat iemand my kan sê
wat is aksenawel tog die hoogste waarde
wat is betaamlik waar begin die kwade
daar is so baie Lekkertuine op dees aarde
nou staan my ghremmer nous ek desperaat

– Boerneef (I.W. van der Merwe)

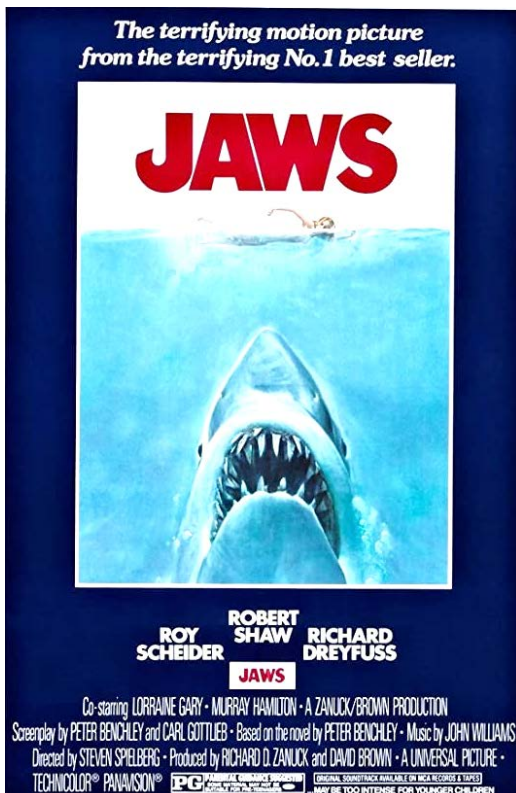
[Oorspronklik uit die bundel *Op die flottina* (Nasionale Boekhandel, 1967)
Bron: Brink, André P. 2008. *Groot verseboek deel II*.
Kaapstad: Tafelberg. (bl. 442)]

TEKS 8A

[Bron: Mouton, Fred. 2015. Haaie se bewegings [spotprent]
Aanlyn beskikbaar by: <<https://www.netwerk24.com/Stemme/Profiel/kyk-fred-mouton-lewe-in-prentjies-20191202-3>>
Datum van toegang: 16 Februarie 2021]

TEKS 8B

[Bron: Jaws [rolprentplakkaat]. 1975.
Aanlyn beskikbaar by: <<https://www.amazon.com/Posterazzi-Australian-Movie-Masterprint-Poster/dp/B07GWVWCC4>>
Datum van toegang: 16 Februarie 2021]

TEKS 8C

[Bron: Rochat, Leslie. 2019. Rethink the toaster [plakkaat]. Aanlyn beskikbaar by: <<https://www.studioartgallery.co.za/exhibitions/eco-logic-2019/rethink-the-toaster-lesley-rochat/>>
Datum van toegang: 16 Februarie 2021]